

канфесійны
урачысты
этыкетна-педагагічны

поўны фонастыль

навуковы
рэкламны
сацыяльна-побытавы
інфармацыйны

нейтральны фонастыль

папулярна-асветніцкі
гратуляцыйны
забаўляльны

гутарковы фонастыль

Сярод жанраў маўлення з хуткім тэмпам інфармацыйнае займае асаблівае месца. Прымаючы пад увагу яго афіцыйнасць, падрыхтаванасць, адпаведнасць маўлення літаратурным нормам, сінтаксічныя і паўзацыйныя асаблівасці, інфармацыйны падстыль можна аднесці да нейтральнага фонастылю.

Забаўляльнае маўленне знаходзіцца на мяжы паміж нейтральным і гутарковым фонастылем. Але паводле сваіх маўленчых характарыстык і асаблівасцей яно стаіць бліжэй да папулярна-асветніцкага і гратуляцыйнага маўлення. Таму забаўляльны падстыль можа ўваходзіць у гутарковы фонастыль.

ЛІТАРАТУРА

Бенедиктов Б.А. Общие и темпоральные особенности устного перевода и владения языками: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Л., 1972.

Буланин Л.Л. Фонетика современного русского языка. М., 1970.

Портнова Н.И. Фоностилистика французского языка. М., 1986.

Выгонная Л.Т., Щербакова О.И. Фонетические системы русского и белорусского языков в свете информационно-статистического анализа // Язык и социум: Материалы III Междунар. науч. конф., Минск, 4–5 дек. 1998 г. Мн., 2000. С. 112–116.

Выгонная Л.Т., Щербакова О.И., Чеусов А.В. Статистические характеристики белорусского художественно-публицистического текста (фонемы) // Весці НАН Беларусі. 2002. № 2. С. 6–9.

Фанетыка беларускай літаратурнай мовы / Рэд. А.І. Падлужны. Мн., 1989.

Паступіў у рэдакцыю 27.05 2003.

Таццяна Леанідаўна Дзергачова – аспірантка кафедры сучаснай беларускай мовы. Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар А.Я. Міхневіч.

В.У. МІЦКЕВІЧ

СТРУКТУРНЫЯ ТЫПЫ ТАПОНІМАЎ СТАРАБЕЛАРУСКІХ МЕЖАВЫХ АКТАЎ

Рассматриваются топонимы, образованные при помощи суффиксов -ский, -ов/-ев, -ин/-ын, на примере наименований географических объектов, зафиксированных в тексте документа XVI в. Анализируются характерные для перечисленных формантов значения относительности и посессивности, с которыми связано преобладание названий антропонимического и оттопонимического происхождения.

The study, based on the names of geographical locations found in the XVI century document, is an examination of toponyms formed with the help of -skiy, -ov/-ev, -in/-yn suffixes. An analysis is provided of the notions of relativity and possessivity which are fundamental for the afore-mentioned formants and vital for the predominance of names of antroponymic and toponymic origin.

Важную ролю ў вывучэнні гісторыі станаўлення беларускай тапаніміі адыграваюць старабеларускія помнікі пісьменнасці: пісцовыя кнігі, хронікі, рэвізіі, прычым апошнія маюць найбольшую каштоўнасць для гісторыка-тапанімічнага даследавання, паколькі з асаблівай дакладнасцю фіксуюць назвы геаграфічных аб'ектаў. Да такога тыпу старажытных пісьмовых крыніц адносіцца "Рћвизія пуць и переходовъ звћриныхъ въ бывшемъ Великомъ княжествѣ Литовскомъ...", у якой даецца

апісанне межаў прыватных шляхецкіх і княжацкіх уладанняў перыяду XVI ст. на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. Тэкст гэтага дакумента, а таксама дадатак да яго (прывілеі на валоданне пэўнымі зямельнымі ўчасткамі і граматы-пацвярджэнні, дадзеныя святарам і шляхце Пінскага павета) змяшчаюць вялікую колькасць тапонімаў (мікратапонімаў, гідронімаў, айконімаў).

З усёй колькасці геаграфічных назваў (2000 адзінак), згадваемых у помніку пісьменства, звыш тысячы выступаюць у форме субстантыўных словазлучэнняў, якія ўяўляюць сабой спалучэнне двух кампанентаў: назоўніка (субстантыўны кампанент) і прыметніка (атрыбутыўны кампанент). Сярод іх пераважаюць словазлучэнні, у якіх назоўнік і прыметнік аб'яднаны адносінамі дапасавання.

Субстантыўныя кампаненты тапанімічных спалучэнняў слоў прадстаўлены рознымі назвамі прыродна-геаграфічных аб'ектаў (пушча, лісь, гвоздь, дарога, гостинець), назвамі зямельных і гаспадарчых угоддзяў (земля, дворище, лугъ, островъ, пасѣка, сѣножать, урочище, чертежъ і г. д.), назвамі гідрааб'ектаў (болото, озеро, ручей, рѣка), назвамі тыпаў паселішчаў (городъ, дворъ, имѣніе, мѣстечко, село). Некаторыя з гэтых лексем (езъ, жеребей, лядъ, слѣдъ, обрубъ, новина і інш.) даўно выйшлі з ужытку і з'яўляюцца ўстарэлымі ці, у лепшым выпадку, захаваліся ў дыялектах. Узнавіць гэтыя словы і ўстанавіць іх значэнне дапамагаюць тэксты старажытных помнікаў пісьменнасці, на матэрыяле якіх можна прасачыць жывы працэс намінацый геаграфічных аб'ектаў, калі ўплыў наменклатурных назваў на ўласна тапанімічныя быў вельмі моцным.

Атрыбутыўныя кампаненты тапанімічных словазлучэнняў выражаны прыметнікамі, сярод якіх найбольш распаўсюджаны адносныя і прыналежныя атрыбутывы суфіксальнага ўтварэння.

Найчасцей адзначаюцца найменні ў форме словазлучэння з атрыбутыўным кампанентам на *-скій*, *-овъ/-евъ*, *-инъ/-ынъ* (іх каля 800 адзінак), што ў працэнтных адносінах складае прыкладна 40 % ад агульнай колькасці тапонімаў (2000 адзінак). У табліцы паказана, як размяркоўваюцца атрыбутывы з гэтым суфіксам паміж найменнямі розных тапанімічных класаў: назваў мікрааб'ектаў (палёў, лугоў, сенажацей і інш.), назваў гідрааб'ектаў (рэк, азёр, балот), назваў гаспадарчых сядзіб (сёл, двароў, маёнткаў, фальваркаў і інш.), назваў адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак (княстваў, павеатаў, валасцей, старостваў і інш.).

Тапонімы з атрыбутыўнымі кампанентамі ў розных класах геаграфічных аб'ектаў

Класы тапонімаў	Суфіксы		
	-скій	-овъ/-евъ	-инъ/-ынъ
назвы мікрааб'ектаў	343	71	34
назвы гідрааб'ектаў	22	17	8
назвы гаспадарчых сядзіб	158	49	16
назвы адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак	73	—	—
Усяго назваў	596	137	58

Назвы з атрыбутыўным кампанентам на *-скій*. Яны складаюць самую шматлікую ў колькасных адносінах групу назваў з атрыбутыўным кампанентам. Усяго каля 600 адзінак (гл. табліцу).

У якасці матывуючай асновы атрыбутываў гэтага ўтварэння служаць уласныя геаграфічныя назвы суседніх ці галоўных у гаспадарчых адносінах аб'ектаў. Звычайна гэта – назвы рэк (гідронімы) ці назвы населеных пунктаў (айконімы): *Бомбенское село* < Бомбея (рѣка); *Виленская дорога* < Вильна (городъ); *Голенчицкій жеребей* < Голенчичи (имѣніе); *Жабчицкая земля* < Жабчичи (село); *Луцкій гостинець* < Луцкъ (городъ); *Молявицкая пушча* < Молявичи (село); *Мотольская земля* < Мотоль (село); *Сименская пушча* < Симно (мѣстечко); *Ясолдское болото* < Ясолда (рѣка) і інш. Напрыклад: *...привель насъ панъ Курейша на дорогу великую Полкотыцкую, которая пе-*

* Тут і далей выдзелена аўтарам. – В. М.

жыць зь замку Пинского до [села] *Полкотыч* (Рћвизія 1867, 249); ...межи Таракань и Городца и *Кобрыня кь пущимъ Кобринскимъ* [Кобринь] (Рћвизія 1867, 2). Фармант *-скіі* у дадзеным выпадку мае адносна-прыналежнае значэнне.

Да гэтай жа групы адносяцца ўсе назвы адзінак адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу: *Берестейскіі повѣтъ*, *Бирштанская волость*, *Волковыскіі повѣтъ*, *Городенское староство*, *Каменецкая волость*, *Кужелицкое войтовство*, *Переломскіі повѣтъ*, *Пинское княжество*, *Полотскіі (Полоцкіі) повѣтъ*, *Сименская волость*, *Слонимскіі повѣтъ* і г. д. Прыметнікі ў складзе гэтага тыпу атрыбутыўных словазлучэнняў выконваюць функцыю тапанімічных дыферэнцыятараў.

У якасці вытворнай асновы прыметнікавага кампанента на *-скіі* выступаюць таксама ўласныя асабовыя імёны. Напрыклад: ...*покладалъ листь купчій на имѣнье Кривчицкое, которое купиль у Ивана Булгака*. ...*Который дворъ Булгаковский* [Булгак] *есть надъ рѣкою Ясолдою* (Рћвизія 1867, 87); ...*въ селѣ Купетичохъ дворище, на имя Якимовское* [Яким] *и зъ землею пашною и зъ сѣнозатыми и со всѣмъ тымъ, какъ передъ тымъ се тое дворище мѣло* (Рћвизія 1867, 219). Сярод іх ёсць як імёны праваслаўнага, так і каталіцкага календара: сѣножать *Афанасовская* (<Афанасъ <Афанасій), дворище *Ванюковское* (<Ванюк <Иоанн), дворище *Денисовское* (<Денис <Дионисий), земля *Еремеевская* (<Еремей <Иеремий, Иеремия), дворецъ *Захаровскіі* (<Захар <Захария), урочище *Кондратовское* (<Кондрат), дворище *Максимовское* (<Максим), дворище *Мартышовское* (<Мартыш <Мартин), дворище *Мацуковское* (<Мацук <Матфей) і інш.

Характэрна, што асабовыя імёны, якія паслужылі асновай для ўтварэння тапонімаў, найчасцей выступаюць не ў кадыфікаванай форме (як, напрыклад, *Кондрат*, *Максим*, *Мина*), а ва ўсечанай (*Захар*, *Созон*, *Тарас* і інш.) і эмацыянальна-ацэнчнай (*Мартыш*, *Осташко*, *Пашута* і інш.), што сведчыць пра належнасць большасці прыватных геаграфічных аб'ектаў дробным уласнікам.

Атрыбутыўныя кампаненты тапанімічнага словазлучэння таксама матывуюцца імёнамі-мянушкамі: дворъ *Батурынскіі*, дворище *Батыевское*, село *Бруховичское*, фольварокъ *Булгаковский*, дворище *Бычковское*, дворище *Величковское*, дворище *Головчинское*, земля *Гунчынская*, дворище *Жуковское*, дворище *Карноуховское* (*Корноуховское*), село *Квасовское*, земля *Котовская*, дворище *Мозолевское* (*Мозолевщина*), дворище *Сивковское*, земля *Толкачевская* і г. д. У спалучэнні з антрапонімамі (асабовымі імёнамі і мянушкамі) атрыбутывы на *-скіі* маюць пасесіўнае значэнне.

Антрапонімы адлюстроўваюцца ў тапаніміі не толькі непасрэдна, а і апасродкавана, праз стадыю тапоніма. Так, найменні *Лысковская дорога* і *Лысковская пуца* ўтварыліся ад назвы населенага пункта *Лысковъ*, што ў сваю чаргу матывуецца іменем-мянушкай. Гэтаксама *оступъ Дмитровский* атрымаў сваю назву ад возера *Дмитрово*, што суадносіцца з імем *Дмитріі* (<Димитрій).

У асобных выпадках асновай атрыбутыва служаць назвы людзей паводле іх саслоўнай прыналежнасці, сацыяльных адносін і іншых прыкмет: дворище *Дѣдовское* (*Дѣдовское*), дворисцо *Дядиковское*, земля *Пановская*, село *Попинское* і інш.

Такім чынам, атрыбутыўны кампанент на *-скіі* мае двойную матывацыю – тапанімічную ці антрапанімічную. У першым выпадку фармант *-скіі* указвае на сувязь мікрааб'екта з больш маштабным геаграфічным або сацыяльным аб'ектам (звычайна гэта рака ці паселішча), у другім – абазначае прыналежнасць мікрааб'екта пэўнай асобе.

* Тут і далей гл. : Бірыла 1966.

Паміж атрыбутыўным і субстантыўным кампанентамі назваў заўважаецца поўная адпаведнасць родавых форм, атрыбутыў і субстантыў цалкам дапасуюцца адзін да аднаго: *Берестейскі́й повѣтъ* (абодва словы – м. р.), *Болгарскі́й лѣсокъ* (м. р.), *Песоцкі́й дворець* (м. р.); *Беневская сѣножать* (абодва словы – ж. р.), *Жижморская пуца* (ж. р.), *Жорославская волость* (ж. р.); *Бомбенское село* (абодва словы – н. р.), *Бровшынское поле* (н. р.), *Ледовское дворище* (н. р.), *Монкинское болото* (н. р.) і г. д.

Пра субстантывацыю атрыбутыўнага кампанента на *-скі́й* яшчэ нельга гаварыць пэўна, паколькі ўплыў агульных назваў геаграфічных аб'ектаў на тапонім вельмі моцны: *А зъ Рѣчицко́го болота ажъ въ рѣчку Жи́дятинскую* (Рѣвизія 1867, 14); *въ имѣ́нью Полко́тицкомъ, двомъ двори́щомъ Паршеви́цкимъ, бортью, черезъ землю Ви́жловицкую...* (Рѣвизія 1867, 117); *въ дру́гомъ мѣ́стцы, жеребья Селеховска́го и Сушковска́го, входъ въ пусчи́ его милости господа́рской Бѣ́ловижской* (Рѣвизія 1867, 170); *а на Клѣ́ткахъ въ Моляви́цкой пусчи́ двѣ лѣ́зиви* (Рѣвизія 1867, 191) і інш.

Разглядаемыя назвы замацаваны за самымі рознымі тыпамі геаграфічных аб'ектаў – прыродна-геаграфічнымі і сацыяльнымі. Як паказвае табліца, вельмі пашыраны мікратапонімы, гэта ў першую чаргу назвы зямельных угоддзяў і лясных масіваў, а таксама назвы дварышчаў, што абазначалі паняцце 'землеўладанне' (Шадурскі 1965, 89). Сярод айконімаў аналагічнага ўтварэння найбольш папулярнымі з'яўляюцца назвы паселішчаў сельскага тыпу. Гідронімы з атрыбутыўным кампанентам на *-скі́й* сустракаюцца радзей (іх зафіксавана ўсяго 22 адзінікі).

Назвы з атрыбутыўным кампанентам на *-овъ/-евъ*. Даволі вялікую ў колькасных адносінах групу складаюць і назвы з атрыбутыўным кампанентам на *-овъ/-евъ*. Утваральнай асновай атрыбутыва служаць уласныя імёны (іх налічваецца каля 140 адзінак). У большасці выпадкаў афікс *-овъ/-евъ* мае пасесіўнае значэнне.

Найчасцей у якасці матывуючых асноў выступаюць хрысціянскія асабовыя імёны: оступъ *Васильковъ* (<Василько <Василий), дворище *Гринево* (<Гринь <Григорий), дорога *Криштофорова* (<Криштофор <Христофор), островъ *Лавровъ* (<Лавр), урочище *Мелехово* (<Мелех <Емельян), дворище *Пилипово* (<Пилип <Филипп), болото *Радково* (<Радко <Родион), село *Сенково* (<Сенко <Симеон), дворище *Сенцово* (<Сенец <Симеон), село *Стахово* (<Стах <Евстафий или <[Стахий]), болото *Тумашово* (<Тумаш <Томаш (катал.) <Фома (правасл.) или <Тимофей), гора *Яковова* (<Яков <Иаков) і інш., а таксама імёнамі-мянушкамі і так званымі татэмнымі імёнамі: островъ *Глуховъ*, островъ *Добриловъ*, село *Добрынево*, урочище *Жуково*, імѣ́нне *Котенево*, оступъ *Лещовъ*, озеро *Лопухово*, озеро *Луково*, урочище *Медвѣ́дево*, земля *Мордачова*, озеро *Сомово* і г. д.

Як відаць з вышэйпрыведзеных прыкладаў, атрыбутыўная частка тапанімічных словазлучэнняў у большасці выпадкаў мае кароткую форму. Аднак ёсць атрыбутывы, якія структурна суадносяцца з поўнай формай прыналежных прыметнікаў і пры гэтым не страчваюць значэння пасесіўнасці: селітьба *Дмитрова* (<Дмитр <Димитрий); селітьба *Михалковая* (<Михалко <Михаил); лугъ *Петровый*, селітьба *Петровая* (<Петр).

Форма роду тапонімаў амаль заўсёды адпавядае граматычнаму роду геаграфічных аб'ектаў: *Лавровъ* островъ (абодва словы – м. р.), *Туровъ* городъ (м. р.), *Якневъ* оступъ (м. р.); *Собонова* дорога (ж. р.), *Хотова* рѣчка (ж. р.), *Яковова* гора (ж. р.); *Верболово* мѣстечко (н. р.), *Милково* урочище (н. р.), *Пекарово* поле (н. р.) і г. д.

Такім чынам, у XVI ст. атрыбутывы, выражаныя прыналежнымі прыметнікамі, знаходзяцца яшчэ ў дапасаванай форме з субстантыўнымі кампанентамі: *У селі́дѣбѣ́ Михалковой и съ огоро́домъ дворнымъ прутовъ́ двана́дцать* (Рѣвизія 1867, 90); *а отъ́ того́ оступу́ Василькова́ у рѣчку Кураку́лку* (Рѣвизія 1867, 189); *въ Добри́ловѣ́ островѣ́ борти́ и сѣножа́ти* (Рѣвизія 1867, 155); *Якимовы́мъ*

болотомъ, мимо Боркуцанъ, ажъ до границы тое жъ, отколь ся початокъ взять (Рћвизія 1867, 155) і г. д. Значыць, у наяўнасці структурны тып назваў у форме атрыбутыўных словазлучэнняў з даласаванымі кампанентамі.

Разам з тым непаслядоўнасць ужывання некаторых атрыбутыўных кампанентаў і ў спалучэнні з назвамі тыпу геаграфічных аб'ектаў, і без іх дае падставу гаварыць аб праяўленні ў гэты перыяд некаторых прыкмет субстантывацыі прыналежных прыметнікаў. Напрыклад: ...дали ему чотыри челоѳки въ Пинскомъ повѣтѣ, на имя Богдана Туруповича зъ братьею въ **Молодовѣ** (Рћвизія 1867, 64). Далей па кантэксту гэтая назва прыводзіцца ўжо з наменклатурным тэрмінам: **имѣнье Молодово** одного самого пана Войны Гричиновича ничего господарского тамъ не вмешалось (Рћвизія 1867, 133). Часам сустракаюцца найменні, якія не залежаць ад наменклатурнага тэрміна і ўжываюцца без яго: *которая десятина шла съ пашни дворное жыта и ярыны съ Малешева* здавна на церковь Светого Ивана (Рћвизія 1867, 360); *писанъ* (письъ. – В. М.) **у Котеневѣ** (Рћвизія 1867, 159).

Прыкметы субстантывацыі праяўляюцца як на ўзроўні айканіміі, так і на ўзроўні мікратапаніміі. Назіраецца субстантывацыя мужчынскага роду прыналежных прыметнікаў (*Красневъ* (м. р.) імѣние (н. р.); *Теребѣевъ* (м. р.) урочище (н. р.); *Шафлевъ* (м. р.) село (н. р.) і інш.), а таксама жаночага роду (*Подъялова* (ж. р.) урочище (н. р.); *Хведошова* (ж. р.) оступъ (м. р.) і інш.). Напрыклад: *полмиле до гостинца, дороги великое, которая зъ Нового Двора до Лыскова* [Лысковъ] *идеть* (Рћвизія 1867, 26); *отсудиль въ нихъ земли отчизные у Чарновѣ* [Чарновъ] (Рћвизія 1867, 66); а *отъ Гогользъ до Чернекова* [Чернековъ] *милъ двѣ* (Рћвизія 1867, 155); *село Ходаковцы отъ Здитова* [Здитовъ] *двѣ мили* (Рћвизія 1867, 21). (*Лысковъ*, *Чарновъ*, *Чернековъ*, *Здитовъ* з'яўляюцца назвамі імѣній і сёл.) Аднак падобныя прыклады – з'ява даволі рэдкая.

Найменні з атрыбутыўным кампанентам на **-овъ/-евъ** замацаваны за рознымі тыпамі геаграфічных аб'ектаў, пераважна за населенымі пунктамі сельскага тыпу (село, імѣние) і зямельнымі ўгоддзямі (у асноўным за оступамі і ўрочышчамі). Гідронімы ў форме такіх словазлучэнняў адзначаюцца радзей. Да іх галоўным чынам адносяцца назвы азёр (лімнанімы) і балот (гелонімы).

Назвы з атрыбутыўным кампанентам на **-инъ/-ынъ** складаюць колькасна меншую (58 адзінак), чым папярэдняя, групу. Фармант **-инъ/-ынъ** па сваёй функцыі і значэнні мае шмат агульнага з фармантам **-овъ, -евъ**, на што ўказваюць даследчыкі, якія паралельна аналізавалі гэтыя дзве групы тапонімаў (гл. Бірыла, Лемцюгова 1973, 30–38).

Як і назвы з фармантам **-овъ/-евъ**, найменні з **-инъ/-ынъ** выступаюць у форме субстантыўных словазлучэнняў. Утвараючую аснову атрыбутываў складаюць пераважна антрапонімы: хрысціянскія асабовыя імёны (земля *Микитина*, урочище *Микитчино* (<Микита <Никита)), а таксама імёны-мянушкі: оступъ *Блощинъ*, оступъ *Бѣлинъ*, село *Качино*, островъ *Лисичынъ*, село *Лопатино*, дворище *Сорочино*, імѣние *Тенючино*, село *Шапчино* і інш. Прычым апошнія прыкметна дамінуюць.

У асноўным род тапонімаў і гэтай групы супадае з граматычным родам геаграфічных аб'ектаў, якія яны называюць: оступъ *Дорогушинъ* (абодва словы – м. р.), городъ *Кнышинъ* (м. р.); нива *Пяничына* (ж. р.), земля *Топечына* (ж. р.); село *Кужеличино* (н. р.), село *Кутино* (н. р.), урочище *Полагино* (н. р.) і інш.

Як і папярэдне разгледжаныя групы тапонімаў, найменні на **-инъ/-ынъ** знаходзяцца пад моцным уплывам назваў тыпу геаграфічных аб'ектаў і выступаюць у спалучэнні з імi: ...въ этомъ **селѣ Столинѣ** двѣ дворицы людей *Пинскихъ* (Рћвизія 1867, 9); **оступъ Шамунино**, межи горами, въ бору (Рћвизія 1867, 30); **въ селѣ Зовкинѣ** дворище *Светичковское* (Рћвизія 1867, 123); а *у Шапчинѣ селѣ* маюць землю обрубомъ... (Рћвизія 1867, 137); ...покладали дату ...на імѣние свое село **Бучинъ**... (Рћвизія 1867, 164).

У некаторых выпадках назіраюцца адзнакі субстантывацыі атрыбутыўнага кампанента, які пачынае губляць сувязь дапасавання з назвамі тыпу геаграфічных аб'ектаў, што найперш праяўляецца ў несупадзенні форм роду. Гэты працэс зноў жа адбываецца ў сферы айканіміі і мікратапаніміі, прычым варта адзначыць пераважна субстантывацыю мужчынскага роду прыналежных прыметнікаў: *Галашын* (м. р.) урочище (н. р.); *Зовкін* (м. р.) село (н. р.); *Муравін* (м. р.) село (н. р.), *Лососина* (ж. р.) ім'яніе (н. р.) і г. д. Напрыклад: *...великою дорогою, которая идет съ Тикотина* [Тикотинь] *до Городна* (Рћвизія 1867, 29); *...отъ дороги великое Виленское, которая идет презъ Кнышинъ* (Рћвизія 1867, 33); *...до рћчки Каменки... черезъ гостинець Виленскій, за Лагишиномъ* [Лагишинъ] (Рћвизія 1867, 115). Аднак з'ява субстантывацыі тапонімаў на *-инь/-ынъ* не была характэрнай для XVI ст., пра што сведчаць тэксты "Рэвізіі...".

Тапонімы з атрыбутывам на *-инь/-ынъ* з'яўляюцца найменнямі самых розных тыпаў геаграфічных аб'ектаў. Аднак найчасцей яны выступаюць у якасці назваў мікрааб'ектаў – урочышчаў і оступаў (гл. табліцу). Паколькі суфіксы *-овъ/-евъ* і *-инь/-ынъ* амаль тоесныя па сваім значэнні, то выбар іх залежыць ад характару асновы: пры дапамозе фарманта *-овъ/-евъ* утвараюцца найменні ад асноў мужчынскага роду на цвёрды ці мяккі зычны (*болото Тумашово* (<Тумаш), *урочище Жуково* (<Жук), *урочище Медведёво* (<Медведь) і інш.), а пры дапамозе *-инь/-ынъ* – ад імён мужчынскіх і жаночых з асновай на *-а, -я* (*дворище Курейшино* (<Курейша), *дворище Сорочино* (<Сорока) і інш.).

Распаўсюджанасць назваў з атрыбутыўным кампанентам суфіксальнага ўтварэння на *-скій, -овъ/-евъ, -инь/-ынъ* у XVI ст. абумоўлена ў першую чаргу агульным для гэтых фармантаў пасесійным значэннем: разглядаемыя афіксы часцей за ўсё ўказваюць на прыналежнасць таго ці іншага аб'екта пэўнай асобе. Адпаведна самую вялікую групу складаюць найменні з атрыбутывамі адантрапанімічнага паходжання, асновай для іх утварэння служачь мужчынскія ўласныя імёны ці імёны-мянушкі. Адтапанімічныя найменні, паколькі яны ўтвараюцца ад назваў геаграфічных аб'ектаў, найбольш важных у гаспадарчым плане (у асноўным рэк і населеных пунктаў), і пераважна маюць адноснае значэнне прыналежнасці (напрыклад, калектыўнай, г. зн. прыналежнасці жыхарам пэўнай вёскі), звычайна аформлены пры дапамозе фарманта *-скій*, які, акрамя пасесійнага, мае таксама адносна-прыналежнае значэнне. Гэта добра відаць з тэксту актаў, у якіх для абазначэння некаторых геаграфічных аб'ектаў ужываюцца структурныя варыянты адной і той жа назвы. Напрыклад, *Качино – Качинское* (село), *Мордачова – Мордачовщина* (земля), *Пановская – Пановщина* (земля), *Русиловщина – Русиловская* (земля) і інш.

Аналіз структурных тыпаў тапонімаў старабеларускіх межавых актаў паказаў, што ў XVI ст. у беларускай тапаніміі яшчэ ў масавым парадку ужываюцца састаўныя тапонімы, якія моцна прывязаны да кантэксту і амаль што не выдзяляюцца самастойна. А гэта яскравае сведчанне знаходжання беларускай мікратапаніміі ў адзначаны перыяд на апісальнай стадыі. Штуршком для яе станаўлення стала складанне межавых актаў.

Крыніцы

Рћвизія пущь и переходовъ звћриныхъ въ бывшемъ Великомъ княжествѣ Литовскомъ, съ присо-
вокупленіемъ грамотъ и привилеги на входы въ пущи и на земли, составленная старостою Мстибговскимъ
Григоріемъ Богдановичемъ Воловичемъ въ 1559 году, съ прибавленіемъ другой актовой книги, содержа-
щей въ себѣ привилеги, данныя дворянамъ и священникамъ Пинского повѣта, составленной въ 1554 году.
Вильна, 1867.

ЛІТАРАТУРА

Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. Мн., 1966.

Бірыла М.В., Лемцюгова В.П. Анамастычныя словаўтваральныя элементы ва ўсходне- і заходнеславянскіх мовах. (Адантрапанімічныя айконімы). Мн., 1973.

Лемцюгова В.П. Аб адной разнавіднасці апелятыўных тапаасноў // Беларуская анамстыка: 36. арт. Мн., 1985. С. 38–51.

Шадурскі І.В. Назвы землеўладанняў у старажытнай беларускай мове // Беларуская мова (даследаванні па лексікалогіі): 36. арт. Мн., 1965. С. 84–94.

Паступіў у рэдакцыю 22.05.2003.

Вольга Уладзіміраўна Міцкевіч – аспірантка Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа НАН Беларусі. Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар В.П. Лемцюгова.

С.С. ХОРОНЕКО

ГЛАГОЛЫ СО ЗНАЧЕНИЕМ ВЕРБАЛЬНОЙ ПЕРЕДАЧИ ИНФОРМАЦИИ В СТАРОСЛАВЯНСКОМ ТЕКСТЕ

Рассматриваются семантическая модификация и способ систематизации глаголов со значением вербальной передачи информации в старославянском тексте.

The article shows semantic modification and systematization of the verbs with the meaning of the verbal transformation of information in Old Slavonic text.

1. Лексико-семантическое поле (ЛСП) глаголов со значением вербальной (словесной) передачи информации относится к основе словарного фонда языка, поскольку отражает важнейшую сторону деятельности человека – речь, которая опосредует все остальные сферы человеческой деятельности. Роль таких глаголов в старославянских (далее – ст.-слав.) текстах значительна: они занимают одно из центральных мест в системе языка и организуют коммуникативные способности текста. Актуальность данной работы определяется тем, что глаголы со значением вербальной передачи информации в ст.-слав. языке не получили еще всестороннего лексико-семантического описания во всем их объеме как единое органическое целое в различных соотнесенных друг с другом семантических аспектах.

Объект исследования данной работы – глаголы со значением вербальной передачи информации, представленные в ст.-слав. тексте узкого канона – Супрасльском сборнике (далее – Супр.). Целью работы является разработка принципов выделения ЛСП глаголов со значением вербальной передачи информации, выявление периферийных глаголов, разработка способа их лексико-семантического описания, определение принципов построения ЛСП.

2. Структура ЛСП представлена ядром и периферией. Ядерное положение занимает лексико-семантическая группа (ЛСГ) глаголов речи, периферийное – глаголы иных ЛСГ, способные выражать идею вербальной передачи информации.

2.1. Глаголы речи на материале ст.-слав. языка рассматривались с разных точек зрения И.П. Бондарь (1967), В.С. Ефимовой (1996, 1997), А. Сато (1996). В современной лингвистике глаголы речи были подвергнуты комплексному лексико-семантическому и грамматическому изучению. Например, В.П. Бахтину и Т.П. Ломтева интересовали синтаксические свойства этих глаголов. В работах Ю.Д. Апресяна, Л.М. Васильева, А. Вежбицкой, Дж. Макколи, Ч. Филлмора в центре внимания находится их лексическое значение. В трудах Дж. Остина и Дж. Серля рассматриваются логико-семантические свойства глаголов речи. При этом методически полагалось, что при наличии адекватных описаний значений глаголов речи их легко объединить в классы на основании общности компонентов значения, например наличия в толковании семантического элемента 'говорить'. Глаголы со значением вербальной передачи информации в славянских языках рассматривали, например, М.Я. Гловинская, Г.К. Касимова. Важно отметить, что исследователи иного ЛСП – ЛСП глаголов «передачи – получения» (типа *дать – получить*) – также выделяют ЛСГ глаголов передачи информации (В.П. Абрамов, Ю.В. Фоменко). Например, ЛСП передачи включает 13 подклассов,